

K R O N I K A I N S T Y T U T U

STUDIA POLONIJE

T. 27. Lublin 2006

KS. JÓZEF SZYMAŃSKI

KRONIKA DZIAŁALNOŚCI INSTYTUTU BADAŃ NAD POLONIĄ I DUSZPASTERSTWEM POLONIJNYM KUL ZA ROK 2005

I. SKŁAD PERSONALNY INSTYTUTU

W 2005 r. Instytut Polonijny pracował w następującym składzie: dyrektor – ks. prof. Edward Walewander (funkcję tę pełnił do 1 marca), ks. dr Józef Szymański (od 1 marca br. dyrektor Instytutu), dr Włodzimierz Osadczy, dr Sabina Bober, mgr Aleksandra Rutkowska, mgr Wojciech Brakowiecki oraz mgr Stanisław Krukowski. Od 1 lipca br. podjął pracę w Instytucie na stanowisku asystenta naukowego ks. dr Sławomir Zabraniak. Równocześnie odszedł mgr Wojciech Brakowiecki.

II. SYMPOZJA NAUKOWE

Zgodnie z wieloletnią tradycją Instytut przy współpracy z Wyższą Szkołą Humanistyczną w Pułtusku i Oddziałem Lubelskim Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” zorganizował dwie międzynarodowe konferencje poświęcone problematyce polonijnej. Pierwsza sesja naukowa nt. „Polacy na Ukrainie Centralnej i Wschodniej” miała miejsce w gmachu głównym KUL 19 września.

KS. DR JÓZEF SZYMAŃSKI – Dyrektor Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL; 20-950 Lublin, Aleje Racławickie 14, tel. 081 445-30-92; e-mail: instpol@kul.lublin.pl

Wzięło w niej udział wielu badaczy z krajowych ośrodków naukowych: Warszawy, Pułtuska, Gdańska, Krakowa, Torunia i z zagranicy – Winnica; zastępca dyrektora wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Winnicy dr Aleksander Petrenko, główny archiwista tegoż archiwum, dr Konstanty Zawalniuk. W trakcie jednodniowej sesji, którą otworzył prorektor KUL, ks. prof. dr hab. Mirosław Kalinowski, i bp Ryszard Karpiński, delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Emigracji, wygłoszono 16 referatów obejmujących problematykę obecności Polaków w tym kraju, ich wkład w jego rozwój na tle historii i stosunków polsko-ukraińskich oraz opiekę duszpasterską.

Przez wieki Polska i Ukraina były w bezpośredniej bliskości. Przenikając się, wytworzyły wspólne dziedzictwo kulturowe. Władzom radzieckim udało się zniszczyć niemal wszystkie ślady tradycji, dowody politycznej, kulturowej, a nawet ekonomicznej aktywności polskiej tych ziem. Rzeczywiste interesy polskiej ludności kresowej musiały być w związku z tym złożone na ołtarzu polityki carskiej, radzieckiej w imię szeroko rozumianego dobra Wielkiej Rosji czy ZSRR. Dziś przy zachowaniu wzajemnego szacunku i tolerancji wobec tożsamości narodowej pojawiła się możliwość zweryfikowania uproszczonych sądów, które bez koniunkturalnych zafałszowań, nawarstwionych stereotypów pozwolą spojrzeć na stosunki polsko-ukraińskie w przeszłości.

„Zaangażowanie duchowieństwa polskiego na rzecz Kościoła katolickiego na Wschodzie (Ukraina)” to temat dwudniowej międzynarodowej konferencji naukowej, która miała miejsce 21-22 października w Bibliotece Głównej KUL. Konferencję zainaugurowała uroczystość wręczenia Nagrody Polonijnej im. Ireny i Franciszka Skowyrów o. Martynianowi W. Darzyckiemu OFM. Laureat otrzymał nagrodę „Za zaangażowanie na rzecz Polaków i Kościoła katolickiego na Ukrainie”.

Sesję naukową swoim referatem nt. „Pomoc intelektualna Polski dla Wschodu (krajów byłego ZSRR)” rozpoczęła s. prof. dr hab. Zofia Zdybicka. Kolejni referenci z diecezji lwowskiej, łuckiej, charkowskiej; z zakonów: bernardynów, kapucynów, dominikanów, karmelitów bosych; zgromadzeń zakonnych męskich: chrystusowców, werbistów, pallotynów, redemptorystów, salezjanów, oblatów; zgromadzeń zakonnych żeńskich: werbistek, dominikank, benedyktynek misjonarek, sług Jezusa, urszulanek Serca Jezusa Konającego, przedstawili historię i chwilę obecną zaangażowania duchowieństwa diecezjalnego, zakonów i zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich z Polski. Przygotowane referaty omawiały tragiczne dzieje oddziaływania duszpasterskiego w okresie międzywojennym i powojennym. Również obecna współpraca władz konsularnych i duchowieństwa polskiego wobec Polaków i osób

pochodzenia polskiego była tematem wystąpienia b. konsula generalnego w Charkowie Michała Żórawskiego.

Zgodnie z tradycją materiały ze wspomnianych wyżej sesji naukowych zostaną opublikowane w serii A (Studia) „Biblioteki Polonii” – Lublin 2006.

III. NAGRODA NAUKOWA IM. IRENY I FRANCISZKA SKOWYRÓW¹

Tegoroczną Nagrodę Naukową im. Ireny i Franciszka Skowyrów Jury Nagrody na posiedzeniu w dniu 15 czerwca br. w następującym składzie: ks. dr Józef Szymański (przewodniczący Jury), ks. dr Tadeusz Stolz (dyrektor Biblioteki Głównej KUL) oraz prodziekani wszystkich wydziałów Uczelni – ks. prof. dr hab. Sławomir Nowosad (Wydział Teologii), prof. dr hab. Marian Wnuk (Wydział Filozofii), ks. prof. dr hab. Antoni Kość (Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji), ks. prof. dr hab. Augustyn Eckmann (Wydział Humanistyczny), prof. dr hab. Piotr Oleś (Wydział Nauk Społecznych), prof. dr hab. Ryszard Smarzewski (Wydział Matematyczno-Przyrodniczy) przyznało nagrodę ojcu Martynianowi W. Darzyckiemu OFM.

Nagrodę Laureat otrzymał 21 października w Bibliotece Głównej KUL. Dyplom ojcu Darzyckiemu wręczył rektor KUL, ks. prof. dr hab. Stanisław Wilk. Laudację na cześć nagrodzonego wygłosił ks. dr Józef Szymański, który powiedział m.in.:

Ekscelencjo Księżę Arcybiskupie!
Magnificencjo, Księżę Rektorze!
Ekscelencje!
Drogi i Szanowny Laureacie!
Czcigodni Księża, Ojcowie, Drogie Siostry
Szanowni Państwo!

Laureatem tegorocznej Nagrody Naukowej im. Ireny i Franciszka Skowyrów jest ojciec Martynian Wojciech Darzycki OFM, bernardyn. Wyróżnienie otrzymuje „za zaangażowanie na rzecz Polaków i Kościoła katolickiego na Ukrainie”. Przyznając Nagrodę ojcu Martynianowi, chcemy w jego osobie wyróżnić również wielu kapłanów, którzy – podobnie jak Laureat – podjęli pracę duszpasterską na Wschodzie. Są znani i cenieni nie tylko jako budowniczości, inicjatorzy, koordynatorzy, ale przede wszystkim jako Świadkowie Boga, Kościoła i Polski.

¹ O nagrodzie pisali: M. K o p r o w s k i, *Ojca Darzyckiego kołymskie przypadki (1)*, „Źródło” z 11 grudnia 2005, s. 26-27; t e n ż e, *Ostatnia reduta nad Dniestrem*, „Najwyższy Czas” z 12-19 listopada 2005, s. 48-49.

Niewiarygodnie zabrzmiało to stwierdzenie (źle kojarzą się nam teczki służb specjalnych), niemniej właśnie w świetle dokumentów KGB ten organ bezpieczeństwa zbierając w latach reżimu komunistycznego materiały o Wojciechu Darzyckim – można dziś śmiało powiedzieć – rekomendował Laureata: „fanatyka wiary i Polski” do tej Nagrody.

Od samego początku, jak o tym napisali pracownicy KGB w 1959 r. organom partyjnym w obwodzie winnickim: „na Darzyckiego my [KGB] przygotowujemy materiały dla opublikowania w prasie w celu zdemaskowania jego rzeczywistej działalności i skompromitowania go przed wiernymi”.

Nasz Laureat, któremu pragnę tu poświęcić kilka słów, przybliżając zapewne skądinąd już znane jego zasługi, urodził się 14 marca 1918 r. we wsi Jagieła. Na początku okupacji był alumnem Seminarium Duchownego w Kalwarii Zebrzydowskiej. 21 marca 1943 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa lwowskiego Eugeniusza Baziaka i pracował duszpastersko we Lwowie, potem we wsi Krymok, w obwodzie żytomierskim. Stąd obejmował posługę duszpasterską od października 1944 r. do marca 1946 r. wiernych zamieszkujących dziesięć rejonów należących do obwodów: żytomierskiego i kijowskiego. Tam też został aresztowany 2 marca 1946 r. o godz. 4⁰⁰ nad ranem przez miejscowe organy KGB. W 1946 r. został skazany przez sąd w Żytomierzu na 8 lat (na podstawie art. 54-10/2) i zesłany do dalekiej Kołymy w północno-wschodniej Azji pod kręgiem polarnym.

Na pytanie prokuratora, co takiego zrobił, że pozbawiono go wolności, usłyszał znamiennej odpowiedzi: „Nie za to co zrobił, ale za to, co mógłby zrobić”. Profilaktycznie więc osadzono go w łagrze, w kopalni złota. Za dobre sprawowanie i pracę został zwolniony rok wcześniej 20 lipca 1952 r. Po 7 latach wrócił do miejsc, z których wydarty został siłą. 12 października 1953 r. uzyskał pozwolenie na podjęcie obowiązków duszpasterskich w Murafie. W 1957 r. „za wyrażane przed wiernymi opinie na temat sowieckiego ustawodawstwa, w szczególności prawa o aborcji”, na podstawie materiałów zgromadzonych przez służbę bezpieczeństwa ks. W. Darzycki został pozbawiony prawa do publicznego spełniania posługi duszpasterskiej przez przewodniczącego Rady ds. Kultów Religijnych w Kijowie. W tym czasie – jak napisał ks. Wilk w swoich wspomnieniach – ks. Darzycki „tułał się” kilka miesięcy po parafiach u innych księży: u ks. A. Chomiczkiego w Szarogrodzie, u ks. M. Wysockiego w Winnicy w charakterze nauczyciela śpiewu kościelnego i organisty. Władze niepokoiły się tym, że ks. Darzycki swoimi działaniami zmierzał do umocnienia i rozpowszechniania katolicyzmu wśród wiernych, podburzał i zachęcał wiernych, by pisali skargi o prześladowaniu religii.

Ostatecznie władze uznały, że „nie dopuścił się naruszenia prawa”, został skierowany do Miastkówki, gdzie mógł remontować kościół, pozyskać wielu wiernych dla Pana Boga, wychować co najmniej kilkunastu kapłanów.

Posługa sakramentalna sprawowana była przez niego „bezpłatnie w celu jak największego przyciągnięcia wiernych do sprawowanych obrzędów”. W ocenie pełnomocnika Rds. KR był to ksiądz „dobrze przygotowany. Katolik fanatyczny. [...] energiczny, dobry mówca. Miał ogromny wpływ na wiernych i cieszył się u nich autorytetem. Nieprzerwanie pełnił i pełni posługę duszpasterską w Miastkówce, obecnie Gorodkówka”.

Jego zasługi dla kultury i języka polskiego uznała Trzecia Rzeczpospolita, przyznając ojcu Darzyckiemu przez ministra kultury i sztuki 10 października 1990 r. odznakę „Zasłużony dla Kultury Polskiej”, również Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej L. Wałęsa na mocy postanowienia z dnia 8 grudnia 1992 r. odznaczył ojca Martyniana Komandorią Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polski.

Zasługi ojca Martyniana nie tylko dla Polski, ale przede wszystkim dla Kościoła i zakonu są niekwestionowane. Ojciec Prowincjał na uroczystości erygowania prowincji powiedział wprost, że ojciec Martynian Darzycki przedłużył życie zakonu i prowincji w powojennej historii tych ziem. To w jego osobie nowa prowincja dziedziczy bogatą spuściznę obserwacji.

Nasz Laureat jest ceniony jako człowiek, jako duszpasterz i w pewnym sensie jako męczennik za wiarę. W zakresie wiary spełniał bowiem funkcję ogniwa spajającego dawne czasy ze współczesnością i czyni to w chwili obecnej, gromadząc wokół siebie, wokół sprawy, której służył, tak dostojne grono gości.

Dokonania Laureata naszej Nagrody mówią same za siebie, swym własnym językiem, po prostu świadczą o miłości do swojej ojczyzny, do Kościoła. Pokazanie ich to ważki argument przemawiający za tym, by Ojciec Darzycki stanął tu dziś przed nami wyróżniony tą Nagrodą.

W uroczystości wręczenia Nagrody wzięli udział m.in. ks. prof. dr hab. Józef Życiński, metropolita lubelski, bp Ryszard Karpiński, delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Emigracji, prezes Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” prof. dr hab. Andrzej Stelmachowski, ojciec prowincjał Herkulan Malczuk z Żytomierza, współpracownicy zakonnicy Laureata, duchowieństwo z Polski i Ukrainy, pracownicy lubelskich wyższych uczelni oraz członkowie różnych organizacji społecznych zajmujących się Polonią i Polakami w świecie.

Wręczenie nagrody zainaugurowało dwudniową międzynarodową sesję naukową nt. „Zaangażowanie duchowieństwa polskiego na rzecz Kościoła katolickiego na Wschodzie (Ukraina)”.

III. DEDYKACJA „STUDIÓW POLONIJNYCH”

18 maja w siedzibie Instytutu odbyła się uroczystość wręczenia 26 tomu „Studiów Polonijnych” dedykowanych prof. dr. hab. Wiesławowi Śladkowskiemu, pracownikowi naukowemu Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Wpis okolicznościowy na karcie tytułowej „Studiów” stwierdza, iż zostały one przyznane „Zasłużonemu Badaczowi Profesorowi Doktorowi Habilitowanemu Wiesławowi Śladkowskiemu, wybitnemu historykowi, również w dziedzinie badań nad Polonią, z okazji 70-lecia pracy naukowej”.

Laudację na cześć wyróżnionego wygłosił ks. prof. dr hab. Edward Walewander. W spotkaniu wzięli udział liczni goście i przedstawiciele UMCS, członkowie Oddziału Lubelskiego Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” oraz pracownicy naukowcy KUL.

IV. WIZYTY GOŚCI W INSTYTUCIE

28 stycznia w Instytucie przebywał prorektor KUL ds. kontaktów z zagranicą, ks. prof. dr hab. Mirosław Kalinowski wraz z ks. dr. Włodzimierzem Wieczorkiem. Goście sprezentowali dla biblioteki Instytutu ciekawe książki poświęcone Polakom w Australii i Nowej Zelandii. Spotkanie dotyczyło planowanego na 10 listopada br. Światowego Zjazdu Dzieci Syberii, którego Instytut ma być współorganizatorem.

17 lutego przebywała w Instytucie s. Gabriela Jaworska z Czortkowa, która w bardzo interesujący sposób opowiadała o swojej działalności charytatywnej i duszpasterskiej zarówno wśród Polaków, jak i Ukraińców.

22 maja gościliśmy w Instytucie ks. dr. Ryszarda Iwana, duszpasterza polskiego w Augsburgu (Niemcy), który dzielił się swoimi uwagami nt. duszpasterstwa w pierwszym okresie po włączeniu Polski w struktury Unii Europejskiej.

20 września w Instytucie spotkali się uczestnicy i prelegenci międzynarodowej konferencji nt. „Polacy na Ukrainie Centralnej i Wschodniej”. Z Poznania profesorowie: Marceli i Bogumiła Kosmanowie, Artur Kijas; z Gdańska – Andrzej Chodubski; z Winnicy – Aleksander Petrenko, Konstanty Zawalniuk. Podczas dyskusji zwrócono uwagę na potrzebę koordynacji badań prowadzonych przez różne ośrodki naukowe w kraju i za granicą na temat Polaków na Wschodzie.

V. WYJAZDY NAUKOWE I SPOTKANIA POLONIJNE, ODZNACZENIA I NAGRODY PRACOWNIKÓW INSTYTUTU

W związku z realizacją projektu badawczego „Polacy w Belgii – ośrodki duszpasterskie” ks. dr Józef Szymański 14 stycznia dokonał kwerendy archiwalnej w Archiwum Archidiecezjalnym w Łodzi, skąd pochodził rektor Polskiej Misji Katolickiej w Brukseli (w latach 1935-1939), ks. Ryszard Moskwa, natomiast 21 stycznia w Archiwum Diecezjalnym w Siedlcach, skąd pochodził rektor PMK w Brukseli (1928-1935), ks. Władysław Kudłacik.

18 stycznia w Rzeszowie dr Sabina Bober wzięła udział w sesji naukowej „Męczennicy świadkowie wiary. Represje komunistyczne wobec duchowieństwa na Rzeszowszczyźnie”.

25 stycznia, na zebraniu oddziału lubelskiego „Stowarzyszenia Wspólnota Polska” ks. prof. Edward Walewander wybrany został prezesem na następną kadencję zarządu oddziału. Członkiem Komisji Rewizyjnej została natomiast mgr Aleksandra Rutkowska.

W dniach od 7 do 9 lutego uczestniczył w sympozjum naukowym w Łucku dr Włodzimierz Osadczy, który wygłosił odczyt naukowy na temat biskupa łuckiego A. Szelażka.

Od 7 czerwca do 3 lipca przebywała w Polskiej Misji Katolickiej w Hanowerze dr Sabina Bober. Celem wyjazdu było dokonanie kwerendy archiwalnej w temacie polskiego duszpasterstwa w Niemczech.

15 lipca minister skarbu państwa powołał ks. dr. Józefa Szymańskiego w skład Rady Fundacji Pomoc Polakom na Wschodzie.

19 września Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL zorganizował międzynarodową konferencję „Polacy na Ukrainie Centralnej i Wschodniej”. Podczas sesji naukowej dyrektor Instytutu wygłosił referat „Biskup nominat dla Kijowa i Ukraińskiej SSR – ks. Wojciech Olszowski”.

19 października ks. dr Józef Szymański wziął udział w sesji naukowej „Jan Paweł II wobec Polonii”, zorganizowanej przez Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Chrystusowego – Instytut Duszpasterstwa Emigracyjnego im. kard. A. Hlonda. Podczas sesji wygłosił referat „Instrukcja «Erga migrantes caritas Christi» wyrazem troski Kościoła o migrujących”.

Tegoroczne wręczenie Nagrody Naukowej im. Ireny i Franciszka Skowyrów miało miejsce 21 października w Bibliotece Głównej KUL. Laureat o. Marian W. Darzycki OFM otrzymał nagrodę „za zaangażowanie na rzecz Polaków i Kościoła katolickiego na Ukrainie”. Wręczenie nagrody zainauguowało dwudniową międzynarodową sesję naukową nt. „Zaangażowanie duchowieństwa polskiego na rzecz Kościoła katolickiego na Wschodzie (Ukraina)”.

9 listopada dyrektor Instytutu wziął udział w sympozjum zorganizowanym przez Wyższe Seminarium Duchowne Księży Sercanów w Stadnikach k. Krakowa nt. „Między męczeństwem a nadzieją – Kościół katolicki w Europie Wschodniej”. Podczas sesji wygłosił referat „Historia laicyzacji. Skala oddziaływania antyreligijnego wobec Kościoła katolickiego w krajach Europy Wschodniej”.

5-10 listopada ks. dr Sławomir Zabraniak prowadził kwerendę archiwalną w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej. Badania dotyczyły zaangażowania kapłanów tej archidiecezji w duszpasterstwo polonijne.

21-30 listopada w Państwowym Archiwum Obwodowym w Winnicy na Ukrainie prowadził kwerendę archiwalną ks. dr Józef Szymański. Zebrane materiały dotyczą życia Polaków na Podolu w latach dwudziestych.

2 grudnia ks. dr Józef Szymański wziął udział w Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Życie społeczne Polaków na Wschodzie i ich kontakty z Polską” zorganizowanej przez Akademię Podlaską w Siedlcach. Podczas sesji wygłosił referat „Sytuacja prawna mniejszości polskiej na Ukrainie”.

5 grudnia Rektor UMCS prof. dr hab. Wiesław A. Kamiński powołał ks. dr. Józefa Szymańskiego w skład Rady Naukowo-Programowej Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców na kadencję w latach 2005-2008.

21 grudnia dr Sabina Bober otrzymała nagrodę rektorską za pracę doktorską *Persona non grata. Biskup Ignacy Tokarczuk a władze PRL*.